

Овчарук М.М.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті розглянуто трактування соціальної політики різними авторами, суб'єкт та об'єкт. Проаналізовані різні аспекти соціальної політики з урахуванням конкретно-історичних умов впливу. Сформульовано низку основних принципів, які допоможуть у досягненні цілей соціальної політики.

Ключові слова: соціальна політика, суб'єкт та об'єкт соціальної політики, принципи соціальної політики.

Постановка проблеми. В існуючих економічних умовах ефективний розвиток держави можливий не лише за допомоги економічних важелів впливу та управління, але й на основі інвестування в людський капітал шляхом розвитку соціальної сфери. Основною метою соціального розвитку країни є зростання якості життя людей, що включає в себе не тільки рівень споживання матеріальних благ і послуг, але і задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя, морально-психологічний клімат. Саме у соціальній сфері проявляється сутність соціальної політики держави, реалізується соціальний захист і соціальні права людини. Тому ефективне функціонування соціальної сфери є одним із пріоритетних завдань на сучасному етапі соціально-економічного розвитку [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми соціальної політики присвячена ціла низка наукових праць. До них відносяться насамперед праці В.Авер'янова, О.Бандірка, В.Дереги, О.Гришної, О.Лазор, І.Коха, О.Стиценко, С.Чистова та інших науковців. Крім цього, базою для проведення дослідження послужили роботи Т.Гоббса, І.Канта, Г.Гегеля, Т.Ганслі, Ш.Фур'є та сучасних науковців Т.Семигіної, Є.Дедова, С.Богуславської, А.Колота, Н.Пігуль, Г.Лопушняк, в яких розглядаються питання, пов'язані із розумінням сутності соціальної політики, взаємовідносинами держави та суспільства.

Формування цілей статті. Розглянути сутність соціальної політики, обґрунтувати, що входить до складу суб'єктів та об'єктів, а також виявити основні принципи ефективного функціонування соціальної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання, пов'язані із розумінням сутності соціальної політики, взаємовідносин держави та суспільства, були та залишаються предметом уваги мислителів та науковців різних часів [2, с. 77]. Розглянемо трактування поняття «соціальна політика» різними науковцями.

Поняття «соціальна політика» було введено в науковий обіг у Франції представником утопічного соціалізму Шарлем Фур'є. На думку канадського вченого Т. Ганслі, академічного визначення соціальна політика ще не набула. Це неоднозначне поняття, пов'язане із заходами уряду, спрямованими на підвищення добробуту населення [3, с. 119].

Як відзначав В.В.Дерега, соціальна політика – це система заходів інститутів суспільно-політичного життя, спрямованих на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, підвищення добробуту та

задоволення потреб суспільства як загалом, так і окремого громадянина [4, с.9].

В.С.Васильченко, вважає, що соціальна політика – це діяльність державних і громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики), спрямована на реалізацію соціальних потреб людини, що забезпечують її життєдіяльність і розвиток як соціальної істоти на основі принципу соціальної справедливості за беззастережного дотримання її громадянських прав та свобод [5, с. 286].

Що стосується С.М.Чистова, то він трактує соціальну політику як складову частину загальної політики, головне завдання якої полягає у розробці та здійсненні необхідних заходів щодо збереження і зміцнення наявного суспільного та державного ладу; або ж як систему управлінських, організаційних, регулятивних, саморегулятивних заходів, дій, принципів і засад, спрямованих на забезпечення оптимального соціального рівня та якості життя, соціального захисту мало-забезпечених верств населення, їх соціальної безпеки в суспільстві [6].

Майже таке ж визначення соціальної політики трактує Г.Т.Завіновська. Вона вважає, що соціальна політика – це система управлінських, організаційних, регулюючих дій і заходів, спрямованих передусім на сприяння цілеспрямованій діяльності громадян, їх всебічному розвитку, забезпеченню відповідного рівня їх життя і праці, їх соціальному захисту [7].

Багато хто з науковців визначають суть соціальної політики, але основа, яка вкладена у їх визначення, є майже однаковою, хоча і має різну інтерпретацію.

З урахуванням проведених досліджень та вищевикладених визначень, на нашу думку, соціальна політика – це комплекс всебічних заходів держави, які спрямовані на забезпечення належного рівня життя кожного громадянина. Оскільки саме держава як основний суб'єкт відіграє важливу роль у формуванні та функціонуванні соціальної політики. Саме в її рамках створюються і задовольняються потреби в благах, необхідних для самореалізації творчого потенціалу людини, групи, суспільства в соціальній сфері.

Поряд із суб'єктом існує об'єкт соціальної політики, на думку В.Васильченка, ним є: працездатне населення, непрацездатне населення (інваліди, люди похилого віку) та соціально вразливі верстви населення (сім'ї з низькими доходами, інваліди, молодь, люди похилого віку та ін) [5, с. 289].

На думку А.Колота, об'єктом соціальної політики виступає все населення країни з акцентом на найбільш уразливі та малозабезпечені верстви. Безумовно, вони потребують уваги з боку держави, але умови, необхідні для підтримки соціально уразливих груп непрацюючого населення, створюються зайнятими в

суспільному виробництві, на яких можуть і повинні поширюватися заходи щодо їх соціальної підтримки та розвитку. Це підтверджується і досвідом розвинених країн, який свідчить, що в умовах інноваційного розвитку збільшення суспільного та індивідуального багатства, а також розвиток самого суспільства неможливі без проведення активної, системної соціальної політики [8].

Класифікації об'єктів соціальної політики різними науковцями є доречними, оскільки ключовим словом виступає населення. Але, на нашу думку, можлива й більш конкретизована класифікація об'єктів соціальної політики, а саме:

- економічно активне населення (зайняте населення і безробітні);
- економічно неактивне населення (домогосподарки, інваліди, що не працюють, учні і студенти у працездатному віці, такі, що не працюють і не шукають роботи, пенсіонери, що не працюють та ін.);
- безробітні (особи, що досягли визначеного віку, прийнятого в країні, тобто 16 років, і протягом зазначеного періоду не мали роботи – прибуткового заняття);
- особи, що активно шукали роботу (через службу зайнятості чи самостійно) і були готові приступити до неї негайно або протягом періоду, вказаного в законодавстві.

Така класифікація, на нашу думку, є більш деталізованою, і у своїх дослідженнях більшу увагу ми приділяємо саме економічно активному населенню в числі зайнятих, оскільки саме вони є основою формування соціальної допомоги непрацюючим.

Соціальна політика держави формується з урахуванням конкретно-історичних умов країни, які впливають на характер і особливості таких аспектів соціальної політики, як [9, с. 57]:

- політика доходів населення (життєвий рівень, споживчий кошик, матеріальний добробут);
- політика у сфері праці та трудових відносин (оплата праці, охорона праці та соціальне страхування, зайнятість населення тощо);
- соціальна підтримка та захист непрацездатних і малозабезпечених верств населення (пенсійне забезпечення, соціальне обслуговування, надання соціальних гарантій та ін.);
- темпи і пріоритети розвитку галузей соціальної сфери (охорони здоров'я, освіти, науки, культури, фізичної культури та спорту);
- соціоекологічна політика (створення здорових, сприятливих умов для праці, життя та відпочинку);
- політика у сфері розвитку сучасної інфраструктури (житло, транспорт, дороги, зв'язок, торговельне та побутове обслуговування);
- міграційна політика (вимушена міграція, захист прав та інтересів співвітчизників за кордоном, зовнішня трудова міграція);
- політика щодо окремих категорій населення (сімейна, молодіжна, політика щодо літніх, інвалідів та ін.).

На усіх етапах як формування, так і реалізації соціальної політики особливе значення має також ство-

рення та вдосконалення системи соціальних показників, норм, критеріїв, відповідно до яких будуть проводитися необхідні оцінки соціального стану, пріоритетних напрямів діяльності, способів реалізації. Причому починати робити слід ще на етапі формування соціальної політики, продовжуючи цей процес на наступних етапах. Соціальні показники необхідні і для того, щоб оцінити наслідки реалізації намічених цілей. Тут застосовуються, головним чином, методи статистичного аналізу, побудови динамічних рядів з подальшою екстраполяцією, експертних оцінок, математичного моделювання. Використання нових технологій забезпечує розробку і реалізацію соціальної політики в регіонах, сприяє підвищенню її ефективності [10, с. 109].

Головною стратегічною метою соціальної політики є досягнення високого рівня життя кожного громадянина, незалежно від місця його проживання, на основі забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку держави. А для цього потрібно, аби соціальна політика базувалася на певних принципах, які допоможуть у досягненні цілей. Проаналізувавши ряд принципів, висвітлених низкою науковців, ми виділили основні, що мають стати «фундаментом» для побудови ефективної соціальної політики, а саме:

- принцип відкритості – полягає в можливості активних дій громадян та їх об'єднань щодо такої політики;
- принцип прозорості полягає в нормативному врегулюванні процедур діяльності органів державної влади та дотриманні цих процедур у повсякденній діяльності. Слід також зазначити, що принципи прозорості та відкритості мають бути взаємно узгодженими, оскільки без прозорості як належної обізнаності громадян та їхніх колективів з обумовленістю та змістом діяльності органів державної влади у сфері державної соціальної політики неможливий свідомий та результативний вплив громадськості на цю діяльність;
- принцип відповідальності – у процесі формування та реалізації державної соціальної політики всі її суб'єкти мають прагнути досягнення запланованих цілей і максимального результату при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів;
- принцип узгодженості (погодженості) передбачає врахування інтересів інших видів державної політики, які впливають на формування та реалізацію державної соціальної політики або зазнають впливу від неї;
- принцип соціальних гарантій – держава повинна гарантувати людям таку життєдіяльність, за якої їхній добробут має залежати тільки від їхньої праці, розумових здібностей, відповідальності, свідомого ставлення до своєї свободи;
- принцип соціальної справедливості – передбачає розумну централізацію коштів і їх перерозподіл для забезпечення тих, хто без них неспроможний вижити;
- принцип об'єктивності, він означає необхідність врахування під час розробки найважливіших напрямів державної соціальної політики всіх можливих чинників, які впли-

- вають на кількісні та якісні показники, та вимог об'єктивних закономірностей і реальних можливостей суспільних сил;
- принцип раціональності – досягнення найкращого співвідношення мети соціальної політики та засобів її реалізації;
- принцип демократизму передбачає залучення до розробки основних засад такої політики широких верств населення, політичних партій, рухів, інших громадських об'єднань;
- принцип соціальної безпеки – передбачуваність певних життєвих ризиків;
- принцип соціального партнерства – суть цього принципу зводиться до рівноправності сторін на переговорах і при прийнятті рішень; рівної для всіх сторін обов'язковості виконання домовленостей; обов'язкової й рівної відповідальності сторін за виконання прийнятих зобов'язань;
- принцип взаємозв'язку передбачає формування державної соціальної політики в тісному взаємозв'язку з усіма видами державної політики (економічної, в тому числі бюджетної, інвестиційної, інноваційної, митної та ін.);
- принцип гнучкості полягає в можливості змінювати окремі тактичні дії відповідно до конкретних ситуацій, що виникають на певному етапі розвитку суспільства.

Урахування цих теоретичних підходів до трактування принципів і розуміння їх суті дозволить на практиці більш ефективно формувати і реалізовувати соціальну політику, що, у свою чергу, суттєво вплине

на розвиток суспільних відносин, збільшення тривалості життя населення, зменшення рівня безробіття, удосконалення системи соціального захисту і соціального забезпечення населення, підвищення рівня освіти і здоров'я нації, збільшення доходів громадян [11, 5, 7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Огляд наведених визначень соціальної політики, сформульованих різними вченими, показує їх спільність у тому, що всі вони акцентують увагу на головних ознаках соціального стану населення і забезпеченні умов його стабільного розвитку та спроможності задоволення потреб. Соціальну політику слід розглядати як багаторівневу і багатофункціональну систему, яка зможе забезпечити соціальний і економічний розвиток держави шляхом активізації людського капіталу та максимальної реалізації його інноваційного потенціалу. В якості суб'єктів виступають держава, саме громадянське суспільство, приватні корпорації. Вони здійснюють як профілактичний, так і компенсаційний соціальний захист, соціальну підтримку в різних сферах суспільного життя: фінансовій, промисловій, сфері послуг, екологічній, медичній, освітній. Для того, щоб населення схвалювало проведену соціальну політику, спрямовану на підвищення його життєвого рівня і якості життя, необхідно визначити соціальні орієнтири суспільного добробуту в тісному зв'язку із соціальними інтересами населення, враховуючи можливості конкретних верств. До перспектив подальших досліджень у даному напрямі слід віднести удосконалення стратегічних напрямів соціальної політики в Україні, особливо що стосується зайнятого населення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пігуль Н. Г. Теоретичні аспекти формування соціальної сфери в сучасних економічних умовах / Н. Г. Пігуль // Ефективна економіка : електронне фахове видання. – Дніпропетровськ: ТОВ «ДКС Центр». – 2013. – №11. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2506>.
2. Дедов Є. Г. Поняття, цілі та основні завдання соціальної політики держави / Є. Г. Дедов // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – Ч. II, № 11. – С.77-82.
3. Ярова Л. Сучасні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття соціальної політики / Л. Ярова // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К.: Видавництво Старого Лева, 2009. – Вип. 18. – С.119-127.
4. Деріга В. В. Соціальна і гуманітарна політики: навч. посібник / В.В. Деріга. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2012. – 152 с.
5. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом: навч. посібник / В.С. Васильченко, А.М. Гриненко, О.А. Грішнова, Л.П. Керб та ін. – К.: КНЕУ, 2003. – 403 с.
6. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. – 440 с.
7. Завіновська Г. Т. Економіка праці: навч. посібник / Г.Т. Завіновська. – К.: КНЕУ, 2003. – 432 с.
8. Колот А. Міфи соціальної політики, або з чого слід розпочати формування нової моделі / А. Колот // Дзеркало тижня. – 2010. – 23-29 січ. – №2 (781).
9. Дегтяр О. А. Теоретичні аспекти формування та розвитку державної соціальної політики / О. А. Дегтяр // Держава та регіони. – 2013. – №1 (41). – С.54-59.
10. Богуславська С. І. Соціальна політика в умовах ринкових відносин / С.І. Богуславська // Фінансовий простір, 2013. – №2 (10). – С.106-110.
11. Лопушняк Г. С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики / Г.С. Лопушняк // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – №1 (37). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Аpdu/2010_1/doc/1/10.pdf

Одержано 8.09.2014 р.